ZİLZÂL

Zilzâl sûresi, Zelzele sûresi, « اِذَا زُلْزِلَتِ » sûresi denilen bu sûre İbni Abbas ve Mücahid ve Ata kavillerinde medenîdir. İtkanda buna İbni ebî Hâtimin ebu Saıydi Hudrî radıyallahü anhten tahric eylediği şu hadîs ile de istidlâl eylemiştir: Ebu Saıydi Hudrî radıyallahü anh demiştir ki « فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ » ilh... nâzil olunca Ya Resûlallah dedim: Ben her halde amelimi görecek miyim? Evet buyurdu, o, büyüğe büyük; dedim, evet buyurdu; küçüğe küçük? Dedim, evet buyurdu, « واثكل امى » «vay anamın ağladığına! Dedim, sevin, ya Eba Saıyd! Buyurdu: Çünkü hasene on misliyledir ilh... Müşarün ileyh Ebu Saıyd ancak Medînede bulunmuş Ve Ühüdden sonra baliğ olmuş olduğu için bu rivayet bu âyetin ve dolayisiyle bu Sûrenin Medînede nüzulü rivayetlerini te'yid eylemiş olur.

Âyetleri - Kûfîde ve medenîi evvelde sekiz, bakisinde dokuzdur. Fark « اَشْتَاتًا » dir.

Fasılası - هما harfleridir.

Tirmizî ve Beyhekî ve gayrilerinin İbni Abbastan merfuan rivayet eyledikleri sahih bir hadîste « اِذَا زُلْزِلَتِ » Kur'anın nısfına muadildir» diye, diğer bir hadîste de rub'u diye varid olmuştur.

Evvelkinin vechi şöyle beyan olunmuştur: Kur'anın ahkâmı Dünya ahkâmı ve Âhıret ahkâmı olmak üzere iki kısımdır. Bu Sûre de icmalen Âhıret ahkâmını müştemildir, ihracı eskal ve

Sh:»6007

hadîsi ahbar ile kariadan ziyadedir. Diğerinin vechi de: Bu Sûrenin takrir eylediği ba'se iyman bir hadîsi şerifte rivayet olunan iymanın dörtte biridir. Tirmizînin rivayet ettiği vechile hadîsi şerif şöyledir: « لَا يُؤْمِنُ عَبْد حَتّٰى يُؤْمِنَ بِاَرْبَعَ يَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَ اَنّى رَسُولُ اللّٰهِ بَعَثَنى بِالْحَقِّ وَ يُؤْمِنُ بِالْمَوْتِ وَ يُؤْمِنُ بِالْبَعْث بَعْدَ الْمَوْتِ وَ يُؤْمِنُ بِالْقَدَرِ » Bir kul şu dörde iyman etmedikçe mü'min olmaz. Allahdan başka Tanrı olmadığına ve benim Allahın hakk ile gönderdiği Resûlü olduğuma şehadet eyler ve mevte iyman eyler ve mevtten sonra ba'se iyman eyler ve kadere iyman eyler.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَاۙ ﴿٢﴾ وَاَخْرَجَتِ الْاَرْضُ اَثْقَالَهَاۙ ﴿٣﴾ وَقَالَ الْاِنْسَانُ مَالَهَاۚ ﴿٤﴾ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَاۙ ﴿٥﴾ بِاَنَّ رَبَّكَ اَوْحٰى لَهَاؕ ﴿٦﴾ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ اَشْتَاتًاۙ لِيُرَوْا اَعْمَالَهُمْؕ ﴿٧﴾ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهٗؕ ﴿٨﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهٗ﴿﴾

Meali Şerifi

Arz o sarsıntısiyle sarsıldığı 1 Ve Arz ağırlıklarını çıkardığı 2 Ve insan "noluyor buna?" Dediği vakıt 3 O gün bütün haberlerini anlatır 4 Çünkü rabbın ona vahy eylemiştir 5 O gün nâs, müteferrık surette fırlıyacaklardır, amelleri kendilerine gösterilmek için 6 Ki her kim zerre mıkdarı bir hayır

işlerse onu görecek 7 Her kimde zerre mikdarı bir şerr işlerse onu görecek 8

1. ﴿زِلْزَالَهَا﴾ Arzın o zilzâli -zelzelesi, Yerin hareketi arz dediğimiz zangır zangır sarsıntısıdır.

Zell, hareket ma'nâsı ifade ettiği için zelzele ve zilzâl onun muzaafı olarak tekerrürü ifade eder. Bilhassa izafetle ifade edilmesi Arzın mümkin olabilen bütün şiddet ve dehşetiyle sarsıntısına işarettir ki murad Sûrei Hacte geçtiği üzere « اِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَىْءٌ عَظِيمٌ » buyurulan, Vakıada ve daha bir çok Sûrelerde « اِذَا رُجَّتِ الْاَرْضُ رَجّاً وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسّاً فَكَانَتْ هَبَآءً مُنْبَثّاً » gibi âyetlerde beyan ve ıhbar edilmiş olan Kıyamet zelzelesidir. 2. ﴿وَاَخْرَجَتِ الْاَرْضُ اَثْقَالَهَا﴾ - Arzın eskalini, ya'ni ağırlıklarını çıkarmasında iki rivayet vardır. Birisi; ölüleri kabirlerinden fırlatıp çıkarmasıdır ki « وَاِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ » âyetinin mazmunudur. Bu ise ba's demek olacağından nefhai sâniyeye işaret olur. Birisi de içindeki defînelerin, hazînelerin, ma'denlerin meydana çıkarılmasıdır ki bunun da nefhai ulâda, ya'ni ilk zelzelede olması zâhirdir. Ba'zı haberlerde eşratı saatten olan Deccalın günlerinde Arzın kezleri meydana çıkacak diye vârid olmuştur. Bunu da ba'zıları ona haml eylemiş ise de o, zelzeleden evvel olan ıhracat olduğu, halbuki burada murad zelzele ile hudûse gelecek ıhracat olmak zâhir bulunduğu cihetle demişlerdir ki bu,

Deccalın zamanında çıkarılanlardan başka olarak kalmış olan bütün künuz ve defâinin zelzele ile fırlatılıp çıkarılmasıdır. Ancak nefhai ulâda mı nefhai sâniyede mi? Bunda da her iki ihtimali söyliyenler olmuştur. Ba'zıları demişlerdir ki: bu zelzeleden murad birinci zelzeledir. Arz o vakıt künuzünü çıkaracak, yeryüzü altın dolacak da ona iltifat eden olmıyacak, altın o zaman sanki insana şöyle bağıracak:

Sh:»6009

Sen benim için dînini ve Dünyanı tahrib etmiyormıydın? sonra onun çıkarılmasının neticesi bir de « يَوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا فِى نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ ۖ هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ » hukmünün zâhir olması olur ki bu da ikinci nefhadan sonra olur. Nakkaş, Zeccac, Münzir ibni Saıyd gibi bir hayli müfessirîn de her iki rivayeti cem' ile eskal hem mevta hem künüz ikisine de şamil olduğunu söylemişlerdir. Zâhir olan da bu olmalıdır, İbni Abbastan da iki rivayet olduğu söylenmiştir. İkisinde de bunu, zikrolunduğu üzere nefhai sâniyeye yâhud her iki nefha müddetini bir vakıt ıtibar ederek ikisine de hamledenler olmuş ise de nefhai sâniye « يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ اَشْتَاتًا ۙ » ile beyan olunacağına nazaran bu ıhracı nefahi ûlâ hâli

olarak anlamak « اِذَا » nın da tekrar edilmemiş olması ıtibariyle daha zâhirdir. Yıkım nefhası olan nefhai

ûlâda ölülerin çıkarılması ise hayy olarak değil, ölü olarak fırlatılıp fırlatılıp atılmaları demek olur ki o vakıt «

«يَوْمَ تَرْجُفُ الْاَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَهِيلًا

olduğu gündür. « وَحُمِلَتِ الْاَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً » olduğu

ve «

اِذَا رُجَّتِ الْاَرْضُ رَجًّا وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا فَكَانَتْ هَبَآءً مُنْبَثًّا

» olmak üzere bulunduğu hengâmdır. « يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ » olmaktadır. Henüz «

تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ » olmamış «

فَاِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ فَاِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ» kumandası daha verilmemiştir.

Bu bittemsil henüz bir volkanın patladığı, bir harbin evzarını ortaya atmaya başladığı mobilzasyon

esnasındaki ıztırabat gibi mukaddime kabilinden olarak «

وَاِذَا الْاَرْضُ مُدَّتْ وَاَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ» mısdakınca boşalma

hengâmıdır ki o harbin neticesine irip de evzarını indireceği « وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ»

hukmünün zuhur edeceği asıl haklanma ve hisab devrini açacak olan nefhai sâniye ondan sonra

olacaktır.

ESKAL, tahrik ile cebel vezninde «sekal» in cem'idir ki Râzînin ifadesince sekal metaı beyt, ya'ni ev eşyasıdır. Kamusta sekal, müsafirin, ya'ni yolcunun ağırlık ta'bir olunan meta' ve haşemine ve sahibinin çokluk kullanmayıp hıfz-u sıyanet eylediği nefîs ve kıymetli şey'e denir. Netekim « اِنّی تَارِكٌ فِيكُمُ الثَّقَلَيْنِ كِتَابُ اللّٰهِ وَ عِتْرَتِی » hadîsi şerifinde sekaleyn

Sh:»6010

bu ma'nadadır. İns-ü Cinne sekaleyn denilmesi Arzın içinde ve üzerinde bulunmaları ı'tibariyle onun sekali, ağırlığı gibi olmalarından, yâhud amellerinin günahlarının ağırlığındandır denilmiştir. Ve demişlerdir ki meyyit, Arzın içinde iken onun ağırlığı, Arzın üstünde iken ona ağırlıktır. Künûz da Arzın nefâisi olmak ma'nasına eskalidir. اهـ. Eskal yolcunun ağırlıkları, meta' ve haşemi ma'nasına olduğuna göre « وَاَخْرَجَتِ الْاَرْضُ اَثْقَالَهَا » buyurulmakla o zelzele halinde Arz seferberlik yapan bir yolcuya ve içindeki emvat ve künûzu o yolcunun ağırlığını teşkil eden meta' ve haşemine teşbih edilmek suretiyle bir istiarei mekniyye yapılmış demek olur.

ESKAL, kesr-ü sükûn ile «sıkal» in cem'i olabileceği de söylenmiştir ki hımli batın, ya'ni karın yükü ma'nasınadır. Bunun da künûz ve emvata ıtlâkı teşbih ve isti'are suretiyledir. Bu ma'nâ «وَاَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ» âyetine daha muvafıktır Râzî Eskalin esrar ma'nasına olmasını da ikinci bir kavl olarak nakl eylemiştir. Ya'ni o gün Arz bütün esrarı keşf edecek, açıklayacak «يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَا» buyurulduğu üzere lehte veya aleyhte şehadet edecek demektir. Âlûsî buna me'sûre muhalif ve baiddir, demiş ise de muhtemildir. Maamafih en kuvvetli vecih, Arzın seferberliğini ifade eden birinci vecihtir. Ya'ni tahrik ile Sekalin cem'i olmasıdır. Arzın zikri geçmiş iken zamir mevki'inde tekrar izharı ziyade takrir içindir. Arzın gayrı Arza tebdiline iyma için de denilmiştir. Zâhiri hal bu ihracın zelzele sebebiyle olmasıdır. Lâkin Terettüb kasd edilmiyerek her iki hâdise re'sen birlikte olarak mülâhaza ettirilmek için fa' ile atf edilmeyip bir « اِذَا » tahtinde vâv ile « وَاَخْرَجَتِ » buyurulmuştur.

Hulâsa: o zilzâl ve ihrac olduğu 3. ﴿وَقَالَ الْاِنْسَانُ مَالَهَآ﴾ ve insan buna ne oluyor; dediği vakıt -böyle denilmesi hevlin azametini tasvir içindir. Ya'ni o zelzele o ihracı

her gören insan dehşetinin azametinden şaşırarak bu Arza ne oluyor? Nedir bu hal diye beht ü telâşa düştüğü o belâlı vakıt. Ba'zıları demişlerdir ki: onu gören kâfirler öyle söyliyecek « مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا هٰذَا » diyecekler, mü'minler ise « هٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ » diyecekler. Fakat bu fark nefhai sâniye ile ba'sededir. İlk zelzele de ise mü'min ve kâfir her insana umumu zâhirdir. « وَنُفِخَ فِى الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ شَآءَ اللّٰهُ » 4. ﴿يَوْمَئِذٍ﴾ - « اِذَا » dan bedeldir. Ya'ni o vakı'alar olduğu gün o Arz ﴿تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَا﴾ bütün haberlerini tahdis eyler,- havadislerini halen veya kalen haber vererek anlatır. 5. ﴿بِاَنَّ رَبَّكَ اَوْحٰى لَهَا﴾ Çünkü rabbın ona, ya'ni Arza vahy eylemiştir. -Tahdîs etmesini sür'atle emr-ü telkîn etmiştir de o sebeble Arz o haberleri söyler, anlatır. Keşşafta derki: Arzın tahdîs ve iyhâsı mecazdır. Ya'ni Allah tealâ Arzda öyle ahval ihdas buyururki onlar lisan ile tahdîs makamına kaim olur. Hattâ ne oluyor buna diyenler o ahvale bakarlarda onun ne için zelzeleye tutulduğunu ve ne için o ölüleri dışarı attığını bilir. Ve bu vak'alar Peygamberlerin inzar ve tahzir edip durdukları vakı'a olduğunu anlarlar. Bu ma'naca vahiy «kûn feyekûn» emri gibi tekvîni olmuş olur. Maamafih bir de denilmiştir ki Allah tealâ Arzı o zaman hakikaten intak edecektir de o üzerinde işlenmiş

olan hayr-ü şerri haber verecektir. Resulullahdan da rivayet olunmuştur ki herkese karşı üzerinde ne amel yapdığına şehadet edecektir اهـ. Arza vahiy onun kabili hayat olan eczasına vahy olarak mülâhaza edilirse bu tahdîs ve vahyin hakikaten nutuk veya kitabet halinde ihbar ve i'lâm ma'nasına olarak anlaşılmasında müşkilât çekilmez. Hasılı onun ne olduğu o vakıt hakikat göz önüne döküldüğü zaman anlaşılacaktır. «iza» nın cevabı « تُحَدِّثُ » dür.

Sh:»6012

6. ﴿يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ اَشْتَاتًا﴾ o gün insanlar fırka fırka, muhtelif halde sudur edeceklerdir. -SUDUR, vürudün zıddıdır. VÜRUD, suya gitmek olduğu gibi sudurda sudan dönmektir. Ta'biri âharle vârid gelen, sâdir giden demektir. Ya'ni varmış oldukları yerden dönüp çıkacaklar, kabirlerinden mevkıfe, mahşere doğru muhtelif surette fırlıyacaklar, kimisi yüz aklığıyle kimisi yüz karasıyle, kimisi selâmet, kimisi korkular, dehşetler içinde, kimisi binidli, kimisi yayan, kimisi serbes, kimisi zencirlerle mukayyed, hasılı kimisi bahtiyar, kimisi bedbaht, yâhud İbni Abbastan merviy olduğu üzere « يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ اُنَاسٍ بِاِمَامِهِمْ » mucebince her dîn ve millet sahibi ayrı olarak kendi önderleri arkasında, yâhud « وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادٰى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ » buyurulduğu üzere her

ferd ilk yaradılışı gibi tek başına olarak, yâhud ba'zılarının kavlince aktara göre dağılmış olarak sâdır olacaklar. Yâhud mahşere vürud ettikten sonra kimisi kitabını sağından almış ashabı yemînden olarak Cennete gitmek üzere kimisi de kitabını solundan veya arkasından almış ashabı şimalden olarak Cehenneme gitmek üzere mahşerden ayrılacaklar ﴿لِيُرَوْا اَعْمَالَهُمْ﴾ amelleri kendilerine gösterilmek için -ki hayır veya şer her ne işlemişlerse ona göre cezasını almak üzere amellerini hakkıyle görsünler, defterleriyle mizanlariyla hisablarına vâkıf olsunlar. Bu ma'na sudurün mahşere doğru olmasına nazarandır. Mahşerden sudure nazaran ise hayır veya şer her ne ise amellerin cezasını görsünler, ya'ni ehli Cennet Cennete, ehli Cehennem Cehenneme girsinler demek olur. 7. 8.

﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ﴾ Zira her kim bir zerre mikdarı hayır işlerse onu görecektir, her kim de bir zerre mikdarı şer işlerse onu görecektir.- « فَـا » iraenin neticesini tafsîl içindir. « ذَرَّة » görülür görülmez derecede gayet küçük karıncadır. Güneşin şuaında sezilebilen

Sh:»6013

hebâya da denilir. İbni Abbastan merviydir ki elini toprağa sokmuş kaldırmış sonra üflemiş de işte

bunlardan her biri bir miskal zerre demiştir. İkisi de kıllette meseldir. Gerçi bizim bir zerre dediğimizin içinde bile bir âlem vardır. Fakat mes'uliyyetin asgarî derecesi beşerî hissin tealluk edebileceğini en küçük mikyas ile ifade edilmiştir. Asıl Murad ise en cüz'î bir hayır veya şerrin bile ındi ilâhîde zayi' edilmiyeceğini beyandır.